

**КОГНІТИВНІ ТА ВЕРБАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗНОСТІ
АМЕРИКАНСЬКИХ ФОЛЬКЛОРНИХ БАЛАД**

Стаття має за мету дослідити когнитивні та вербальні особливості образотворення в американських фольклорних баладах. У процесі реконструкції концептуальних моделей словесних образів виявлено п'ять базових концептуальних моделей концептуалізації баладного світу. Основними художніми прийомами вербалізації образів у баладах виступають фонологічні та лексико-семантичні стилістичні засоби. Результатом дослідження способів концептуалізації художнього світу балад є висновок про те, що глибина та варіативність образності визначається діапазоном можливостей тієї чи іншої базової концептуальної моделі.

Ключові слова: образність, базова концептуальна модель, фрейми, фреймово-сітьовий підхід.

Вступ. Структура образності як синергетичної системи містить інформацію не лише про структуру кожного зі словесних образів (далі – СО), але й указує на заємодію структур СО між собою у межах структури образного простору. Структура є моделлю системи, а тому важливо визначати роль кожного СО та його структури у структурі цілого. Структура визначає зв'язки між внутрішнім змістом окремих СО (зв'язність тексту), що проявляється через **когезію** як структурно-граматичну зв'язність та через **когерентність** як семантико-змістову зв'язність, що фіксує зміст цілого тексту, формує образність, враховуючи цілісність тексту [3, С. 89]. К. Юнг визначав витвір мистецтва як надособисте явище, що має анонімну силу, воно саме диктує художнику, як фіксувати образи [4, С. 105]. Тобто, позасвідоме через архетипи демонструє осад історичного наслідування

знання людства. Колективне позасвідоме є лише можливістю, яку успадкували люди з прадавніх часів у вигляді мнемонічних образів [4, С. 116]. Ці уявлення є вродженими можливостями уявлення [4, С. 117]. Отже, особливістю формування структури образності баладного твору є орієнтація на вроджені можливості мислення та етапи розвитку художньої свідомості.

Структурно-граматична зв'язність словесних образів є «монтажем» художньо переосмисленого образного світу баладного твору. Моделювання зв'язків відбувається шляхом установлення раціонально-логічних зв'язків як у структурі окремого СО, так і між структурами СО, що формують баладний текст. Образність баладного тексту моделюється за допомогою ментальних структур різного ступеня абстракції на основі мовного матеріалу, залученого до уоформлення креативно осмислених знань вербальними засобами. Образність визначається сукупністю ознак змістового плану [3, С. 57], який відповідає відносно закінченому фрагменту знання [3, С. 72], що визначає межі образного простору. Образний простір балади формується через відбір засобів мовного вираження та тематичної спрямованості у відповідності до жанрових особливостей баладної творчості. Набір ключових слів та стійких словосполучень, що реалізують певні когнітивні моделі, визначають коло характерних баладній творчості засобів створення образності. Оскільки когнітивний підхід до дослідження семантики слова полягає в дослідженні самого слова, в якому фіксуються не тільки ознаки, що є необхідними для ідентифікації означуваного, але й наївні знання про означуване [3, С. 43], то когнітивними інструментами образності виступають концептуальні схеми.

Матеріали та методи. Саме консервативність фольклорних творів обумовлює важливість дослідження передконцептуального, концептуального та вербального вимірів образності американських фольклорних балад (далі – АФБ), оскільки архетипи та концептуальні моделі, які активуються та актуалізуються СО баладних творів, можуть пояснити когнітивно-семіотичний принцип поєднання СО у систему.

Результати. Концептуалізація знань про навколишній світ на основі архетипних схем відбувається через встановлення логічних зв'язків між референтами та корелятами, що формують СО. Основні типи зв'язків, що забезпечують формування базових когнітивних моделей можна представити у вигляді схеми [рис.1], де поняття А співвідноситься з референтом СО, а поняття В з корелятом.

Рис. 1. Модель можливих логічних зв'язків між концептуальними елементами словесних образів.

Звернення до раціонально-логічних складників формування СО дозволяє прослідкувати на високому ступені абстрагування взаємодію узагальнених концептів, що входять до СО, аранжування компонентів СО, виділених під час концептуального аналізу образної структури балад [2, С. 147–148]. Моделювання раціонально логічних зв'язків традиційно здійснюється в межах фреймово-сітьового підходу за допомогою фреймів як особливих уніфікованих конструкцій знання, схематизації досвіду. Урахування логічних зв'язків у межах СО дозволяє розмежувати п'ять типів базових фреймів, задіяних до формування структури образності баладних творів: предметного, акціонального, ідентифікаційного, посесивного та компаративного.

Так, предметний фрейм є основою для найбільшого відсотку СО. Причиною такої популярності є характеристика концепту в рамках цієї структури за найбільш інформативними та популярними параметрами:

кількісними ЩОСЬ Є СТІЛЬКИ – так, СМЕРТЬ Є ЧИСЛО СІМ як, наприклад, у СО “*For here I’ve drowned six ladies gay, / And the seventh one you shall be.*” [№ 1], де реалізується кількісна схема,

якісними ЩОСЬ Є ТАКИМ – ЖИТТЯ Є РАДІСНЕ у СО *For happy is the girl who gets the bonny laboring boy.* [№ 66] – якісна схема,

буттєвими ЩОСЬ Є ТЕ – ЖИТТЯ Є ДЕРЕВО у СО *Oppressed with grief without relief this damsel she did go / Into the woods to eat such fruit as on the trees did grow* [№ 13] – схема модусу існування,

локативними ЩОСЬ Є ТАМ – СМЕРТЬ Є НЕЗНАЙОМА МІСЦЕВІСТЬ у СО *Now I’ll go to some foreign country, a strange people to see / Where it’s I know no one and no one knows me. / May the grave be got ready since in death we must part,* [№ 33] – локативна схема і така ж схема реалізує концептуальну метафору СМЕРТЬ Є МОГИЛА ВНИЗУ через СО *Down by yon weeping willow, / Where the violets fade and bloom, / There lies my darling Flora, / Now mouldering in the tomb* [№ 23],

темпоральними ЩОСЬ Є ТОДІ – ЖИТТЯ Є РАНОК, ВЕСНА у СО *One morning very early, one morning in the spring, / I heard a maid in Bedlam most wonderful did sing;* [№ 65] – темпоральна схема.

Предметний фрейм демонструє властивості об’єкту як такого, інші фрейми вказують на взаємодію об’єкту з іншими об’єктами дійсності.

Акціональний фрейм реконструює концепти у складі СО з позиції дії ЩОСЬ ДІЄ. Наприклад, ЖИТТЯ Є ЗЦІЛЕННЯ, ШЛЮБ ТА ЗГОДА у СО *And called for a physician to heal his deadly wound. / And now this couple are married, and well they do agree* [№ 59]. Таким чином, у прикладі показані різні типи відношень – причинно-наслідкові та такі, що відтворюють стан, ілюструючи схему стану / процесу та причинну схему акціонального фрейму. У СО *She had been young and fair to view, / But love had made her bold* [№ 36]

реалізується контактна схема з транзитивними відношеннями між концептами, що заповнюють СО. Така ж схема лежить в основі концептуальної метафори ЖИТТЯ Є ПРОЯВ ЛЮБОВІ через СО *And this fair maid placed her whole affection / Upon her father's servant man [№ 11]*.

Ідентифікаційний фрейм визначає соціальну спрямованість, яка розкривається через компоненти концептів, що складають образність ЩОСЬ Є ТИМ. Так, концепт ЖИТТЯ проявляється через соціальну роль матері, котра може моделюватись як через світ людей, так і через світ тварин. Наприклад, у світі людей ця роль забезпечується згадуванням жінки, що екстеріоризується різними номінативними одиницями – *mother, lady, damsel, wife, maiden, bride, sister* тощо. Головна роль жінки вбачається в продовженні роду, а тому більша частина баладного світу присвячена родинним стосункам, як у баладі “*Two Rigs of Rye*” [№ 58]: “*Your father of you he takes good care; / Your mother combs down your yellow hair. / Your sisters says they'll ne'er do more / If you marry me so slender*”. У світі тварин концепт ЖИТТЯ реалізується через опис подібних до людських стосунків між тваринами, як у баладі “*The Hen and the Duck*” [№ 207], де змальовується типова розмова між двома сусідками куркою-матір'ю та качкою-матір'ю: “*Good day, Madam Hen,*” said the duck to the fowl, / “*Quack, quack—quack, quack! / I hope you are well and / Your sweet chickens too, quack [№ 207]*”.

Посесивний фрейм відображає відношення роду-виду, частини-цілого, тотожності. Так, наприклад, концепт ЖИТТЯ може вербалізуватись гіпонімом *oak tree*, замість гіпероніму *tree*, вказуючи тим самим на культурну складову СО, котра впливає на вибір номінативної одиниці: *Beneath the old oak tree, / She promised Jimmy, her own true love [№ 36]*, Формування СО забезпечує схема частина-ціле. Заради економного використання засобів вербалізації досить поширеною практикою є порушення норм вживання граматичної категорії числа – однини замість множини, що відтворює відносини частина-ціле: *But in our next meeting our joys we'll renew, / And we'll change the green laurel for the orange and blue [№*

31]; або множини з необчислювальними іменниками на позначення матеріалу, відтворюючи гіперо-гіпонімічні відношення як у СО *She dressed herself in silks and satins, / And velvet of the best [№ 10]*, що реалізує концептуальну метафору ЛЮБОВ Є ВОЛОДІННЯ КОШТОВНИМИ НАРЯДАМИ.

П'ять базових фреймів є когнітивні рамки структурування образності баладних творів. За допомогою базових схем можна відтворити загальну конфігурацію образності на прикладі найважливіших концептів, реалізованих у американських фольклорних баладах – ЖИТТЯ та СМЕРТЬ. Виявлення закономірностей внутрішньої організації концепту дозволяє моделювати концепт у вигляді міжфреймового утворення, чи сітки, тобто інтеграції базових фреймів [2, с. 148].

Утворення образу від архетипу до текстового концепту та вербального уоформлення означає не тільки задіяні концептуальні моделі, а й креативність, яка визначається діапазоном того чи іншого концептуального тропу, тобто кількістю варіантів концептуальних корелятивів одного й того ж референта. Концептуальний аналіз системи словесних образів баладних творів доводить, що СО є ізотипними, в їхній основі лежать одні й ті ж самі концептуальні метафори та лінгвокогнітивні операції.

Висновки. Структура СО є рекурсивною, адже складається із певної кількості вкладених одна в одну ментальних структур – архетипна у концептуальну, концептуальна у вербальну. Глибина рекурсії визначається кількістю ітерацій, тобто самоподібних лінгвокогнітивних операцій, направлених на якісну інтерпретацію смислу СО через розкриття концептуального наповнення, до якого відсилає вербальна форма СО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белехова Л. І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : [Автореф. дис... д-ра філол. наук : 10.02.04] / Белехова Л. І. ; Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2002. – 34 с. – укр

2. Жаботинская С. А. Теория номинации: когнитивный ракурс / С. А. Жаботинская // Вестник МГУ. – 2003. – Вып. 478. – С. 145–164.
3. Суворова Т. М. Синергія образної системи американських фольклорних балад XVIII–XX століть : [монографія] / Тетяна Миколаївна Суворова. – Дніпропетровськ : "Середняк Т. К.", 2015. – 456 с.
4. Юнг К. Г. Душа и миф : Шесть архетипов / Карл Густав Юнг / [Пер. с англ.]. – К. : Гос. библиотека Украины для юношества, 1996. – 324 с.

Tetiana Suvorova

COGNITIVE AND VERBAL FEATURES OF AMERICAN FOLKLORE BALLADS IMAGERY

The article is aimed at investigation of the cognitive and verbal peculiarities of the imagery formation in American folklore ballads. In the process of the reconstruction of the verbal images it appeared that there are five basic cognitive models involved in the imagery formation American folklore balladry. The main stylistic means of imagery verbalization used in ballads are those of phonological and lexico-semantic levels of the poetic language. The result of the investigation of the ways to cognate the ballad world is the conclusion about the dependance of the imagery variability and depth on the range capacity of a definite basic conceptual model involved.

Key words: imagery, basic conceptual models, frame approach, frames .

Татьяна Суворова

КОГНИТИВНЫЕ И ВЕРБАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ОБРАЗНОСТИ В АМЕРИКАНСКИХ ФОЛЬКЛОРНЫХ БАЛЛАДАХ

Статья направлена на исследование основных когнитивных и вербальных особенностей художественного мышления и образотворчества в американских фольклорных балладах. В процессе реконструкции концептуальных моделей словесных образов выявлены пять базовых концептуальных моделей. Главными художественными приемами вербализации образов являются фонологические и лексико-семантические

стилистические средства. Результатом исследования способов осмысления художественного мира баллад является вывод о том, что глубина и вариативность образности балладного мира зависит от диапазона применяемой базовой концептуальной модели.

Ключевые слова: образность, базовая концептуальная модель, фреймово-сетевой подход, фреймы.